

СТРУКТУРА ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ПРЕДИКАТИВНОСТІ

У статті описано структуру формально-граматичної категорії предикативності, показано її ієрархійність. Обґрунтовано розташування грамам цієї категорії в ядерній, напів'ядерній, напівпериферійній та периферійній зонах.

Ключові слова: синтаксична категорія, категорія предикативності, предикативний зв'язок, форма синтаксичного зв'язку, подвійний предикативний зв'язок, предикативно-кореляційний зв'язок, підмет, присудок.

З позицій функційної граматики предикативність кваліфікують як синтаксичну надкатегорію, що має вияв на різних рівнях організації речення – семантико-синтаксичному, формально-синтаксичному та комунікативному. Такий багатоярусний характер цієї категорії зумовив як її студіювання на окремих рівнях вияву, так і встановлення кореляцій між цими рівнями.

Предикативність як формально-синтаксичну категорію розуміють як синтаксичний зв'язок між підметом і присудком, який формує структурну основу двоскладного простого речення [9, с. 193–194]. Попри те, що порівняно з дослідженням семантико-синтаксичної та комунікативної організації речення аналіз його формально-граматичної структури має тривалішу історію, у цій сфері залишається ще чимало проблем: цілком не описані умови й форми реалізації предикативного зв'язку, відсутній викінчений реєстр засобів вираження компонентів, між якими він встановлюється. Такий незадовільний стан опрацювання зазначеного питання спричинений як складністю самого явища предикативності, так і відсутністю єдиного погляду на способи його вияву в структурі речення загалом та в його формально-граматичній організації зокрема. По-перше, сферу поширення предикативного зв'язку обмежують простим реченням, однак аналіз мовного матеріалу засвідчує, що він функціонує й на рівні складних конструкцій. По-друге, науковці обґрунтовують різний кількісний та якісний склад форм його реалізації.

З огляду на це мета нашої розвідки полягає в комплексному описові формально-граматичної категорії предикативності, зокрема у висвітленні її зональної структури.

На сучасному етапі погляди всіх граматистів, які студіюють предикативний синтаксичний зв'язок, збігаються в тому, що він принципово

відрізняється від підрядного, і форма його вияву не може бути визначена як узгодження. Центральною формою реалізації предикативного зв'язку є координація, яка найяскравіше відбиває його граматичну природу, що полягає у взаємній залежності поєднаних компонентів. Але деякі вчені аргументують можливість його встановлення ще й у формі предикативного узгодження [7, с. 183–185; 13, с. 113–117]. Відмінністю предикативного узгодження від координації, на їхню думку, є те, що тільки в реченнях, де предикативний зв'язок реалізовується у формі координації, «працює» категорія особи (разом з категорією числа)» [7, с. 184]. Тобто ці лінгвісти пропонують звузити сферу координації, вилучивши з неї випадки, коли присудок виражений дієсловом у формі минулого часу або коли він є складеним іменним. Однак, зважаючи на те, що й у разі вираження присудка особовою формою, і в разі його втілення родовою формою чи аналітичним дієсловом (зв'язкою та іменною частиною мови) механізм реалізації предикативного зв'язку той самий: присудок вимагає від підмета форми називного відмінка, а підмет зумовлює вияв присудка в певній числовій та особовій або числовій та родовій формах, таке обмеження видається не досить обґрунтованим.

Різномудра в галузі вивчення предикативного зв'язку пов'язані як з відсутністю єдиного погляду на кількість форм його реалізації, так і з різним витлумаченням і номінацією тих самих форм. У спеціальній літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. виокремлюють одну, дві або три форми предикативного зв'язку. Зокрема, І. Р. Вихованець обстоює думку про єдину форму реалізації предикативного зв'язку – координацію, у якій об'єднано залежність підмета від присудка, що зумовлює вияв підмета у формі називного відмінка, та залежність присудка від підмета, що

полягає в уподібненні присудка підметові формами числа, роду або особи [1, с. 34]. Автори академічної граматики російської мови виокремлюють дві форми предикативного зв'язку, описуючи, відповідно, структурні схеми речень з координувальними [10, с. 241–299] та некоординувальними головними членами [10, с. 299–320]. Сферу реалізації предикативного зв'язку у формі координації становлять речення, у яких морфологічним вираженням присудка є особова форма дієслова або іменна частина мови. Форма некоординації охоплює конструкції, у яких роль підмета виконує номінатив чи інфінітив, а роль іменної частини складеного іменного присудка – приєднано-відмінковий комплекс, інфінітив чи прислівник. Також сюди залучено речення побудови, у яких підмет репрезентований інфінітивом, а іменна частина складеного іменного присудка – номінативом.

Поширенішим є погляд на формально-граматичну категорію предикативності як на триграмму. До прикладу, Н. М. Лаврентьєва обґрунтовує координацію, співположення й тяжіння. Специфіку координації дослідниця вбачає у формальному уподібненні головних членів речення один одному [6, с. 42] і розчленовує її на: власне-координацію (*Зима холодна; Гайдар пише; Ми знаємо; Молодші брати вирости*), змістову координацію (*Я радий; Нанді вказав пальцем на ведмедя; Лікар хороша*), умовно-граматичну (*Хтось прийшов; Конгамато – дуже злий*) та асоціативно-граматичну (*Сочі зустрічало гостей; ТУ-134 здійснив посадку*) [6, с. 42–46]. Прикметно, що таке структурування координації аналогічне до поділу підрядного синтаксичного зв'язку у формі узгодження на власне-узгодження, змістове, умовно-граматичне та асоціативно-граматичне, яке запровадила О. С. Скобликова [11, с. 176–188]. Співположення Н. М. Лаврентьєва визначає як «взаємозв'язок таких мовних елементів, які через свою морфологічну природу не здатні до уподібнення» [6, с. 47]. Ця форма предикативного зв'язку можлива в реченнях, де присудок є складеним іменним з нульовою зв'язкою, а саме: 1) підмет виражено номінативом, а присудок іменником з метафоричним значенням (*Ти тихтій*), іменником із заперечною часткою *не* (*Я не журналіст*) або прислівниковим еквівалентом з образним значенням (*Сестра на побігеньках*); 2) підмет – номінатив, присудок – фразеологізм (*Цей офіцер – шкіра та кістки*); 3) підмет і присудок репрезентовані інфінітивами (*Жити – це знати*); 4) підмет – номінатив, присудок – іменник у формі називного відмінка (*Посадити корабель на міліну – ганьба*);

5) підмет і присудок виражені номінативами (*Брат – учитель; Ці нові корпуси – міська лікарня*); 6) підмет – номінатив, присудок – прислівник (*У них усе по-колишньому*); 7) підмет репрезентовано інфінітивом, а присудок – прислівником (*Мріяти – легко*) [6, с. 47–49]. Упадає в око, що деякі з наведених вище випадків реалізації співположення відповідають ознакам координації, зокрема п. 1 та п. 5. Але дослідниця форму предикативного зв'язку в реченнях на зразок *Брат – учитель* інтерпретує як співположення на тій підставі, що однакові морфологічні вияви підмета й присудка тут є не результатом взаємоуподібнення, а просто збігом, оскільки категорії роду й числа іменників самостійні. Хоча далі вона зазначає, що в подібних конструкціях «можливі елементи змістової координації, якщо є можливість вибору форм» [6, с. 49], напр.: *Сестра – учитель* і *Сестра – учителька*. Сферою ж функціонування тяжіння вчена вважає речення зі складеним іменним присудком. Підкреслимо, що Н. М. Лаврентьєва, як і багато лінгвістів минулого століття, подвійний присудок розглядала в межах складеного іменного, тому й спостерігаємо поширення цієї форми предикативного зв'язку на конструкції різної граматичної природи, пор.: *Бабуся померла примирена з усіма* і *Родина Чехова була шумною* (приклади Н. М. Лаврентьєвої). Утім, втілення предикативного зв'язку в наведених конструкціях принципово різне, що зумовлено їхнім компонентним складом. Якщо в першому реченні маємо трипозиційну предикативну основу (позиція підмета та дві позиції присудка, що складається з двох повнозначних компонентів – дієслова й дієприкметника) і реалізацію подвійного предикативного зв'язку (підмет вступає у зв'язок з кожним компонентом подвійного присудка), то в другій конструкції предикативна основа двопозиційна (позиція підмета та позиція присудка, вираженого прикметником та зв'язкою, яка не становить окремого компонента речення, а є аналітичною морфемою), а предикативний зв'язок є одиничним.

І. І. Меншиков та І. С. Попова теж описують три форми встановлення предикативного зв'язку, застосовуючи, проте, дещо іншу термінологію – координація, паралелізм та функційна предикація. У разі паралелізму, на думку вчених, «присудок дублює форму підмета» [8, с. 43]. Функційну предикацію вони визначають як «формально не виражений предикативний зв'язок, коли форма підмета й присудка граматично не координуються», напр.: *Курити шкідливо* [8, с. 44].

Три грамеми вияву категорії формально-синтаксичної предикативності (три форми реалізації предикативного зв'язку) визначає й М. В. Мірченко – координацію, транспозиційну синтаксичну координацію і транспозиційний співв'язок [9, с. 197]. Координацію науковець констатує в конструкціях, де присудок виражено особовими формами дієслів, а підмет – формою називного або кличного відмінків. Транспозиційна координація функціонує тоді, коли один з головних членів репрезентований синтаксично транспонованими формами, зокрема, коли в позицію підмета потрапляють прикметники, дієприкметники, числівники тощо або коли присудок є складеним іменним, напр.: *А двоє стояли перед собором...* (О. Гончар); *Поезія – це завжди неповторність...* (Л. Костенко) [9, с. 197–198]. Транспозиційний співв'язок, за визначенням М. В. Мірченка, функціонує в реченнях, де обидва головні члени виражені неспеціалізованими формами, напр.: *Кохати – нові землі відкривати* (І. Драч) [9, с. 198].

Відомий також погляд на формально-граматичну категорію предикативності як на чотириграмемну. Зосібна, А. П. Загнітко, окрім координації, виокремлює ще взаємов'язок, співположення та співвідносність. Взаємов'язок властивий конструкціям, у яких підмет і присудок виражені однією частиною мови [4, с. 145–146], а саме: іменником чи інфінітивом. Співположення реалізовано в побудовах, де роль підмета виконує іменник чи інфінітив, а роль присудка – прикметниково-відмінковий комплекс або прислівник, напр.: *Небо в зорях; Уже всі наготові; Це так було красиво – збігати по сходах вниз* (І. Жиленко) [4, с. 146]. Співвідносність можлива лише в реченнях з підметом у формі кличного відмінка та присудком у формі наказового способу [4, с. 146–147]. Варто наголосити, що І. Р. Вихованець форму предикативного зв'язку в таких реченнях кваліфікує як особливий різновид координації, адже присудки у формі 2-ї особи наказового способу вимагають від підмета форми кличного відмінка, а підмет зумовлює форму числа присудка [1, с. 35].

У сучасних граматичних студіях подвійний предикативний зв'язок постає ізольовано від одиничного, а предикативний зв'язок між частинами складного речення здебільшого опиняється поза увагою дослідників. Утім, цілісна характеристика формально-граматичної категорії предикативності можлива з урахуванням усіх сфер і форм її вираження. Структурі цієї

категорії не властива лінійність, її грамеми ієрархійно розташовані відповідно до елементарності / неелементарності, первинності / похідності речення, двокомпонентності / трикомпонентності предикативного центру та його морфологічного наповнення. Зважаючи на це, вважаємо за доцільне виокремити ядерну, напів'ядерну, напівпериферійну та периферійну зони формально-граматичної категорії предикативності.

1. Ядерна зона формально-граматичної категорії предикативності. У цій зоні перебуває грамема одиничного предикативного зв'язку у формі координації. Одиничний предикативний зв'язок охоплює дві позиції структурної схеми речення, реалізуючись між підметом та простим або складеним присудком. Координація – форма одиничного предикативного зв'язку, за якої взаємозалежність підмета й присудка виражена морфологічними засобами. Ядерність цієї грамеми зумовлена її синтаксичною первинністю, наявністю формальних засобів вираження та регулярністю реалізації. Ознака первинності полягає в тому, що координація регулярно реалізується в простому елементарному реченні (дериваційно непохідному) між членами двокомпонентного предикативного центру.

На рівні простого речення одиничний предикативний зв'язок у формі координації функціонує тоді, коли підмет виражений номінативом, а присудок: а) особовою чи родовою формою дієслова, напр.: *Я не знаю нічого про неминучість спокути* (С. Жадан); *Молода жінка міряла легкий крилатий капелюшок перед великим овальним дзеркалом* (П. Загребельний); б) комплексом особової чи родової форми допоміжного дієслова або предикативного прикметника та інфінітива, напр.: *Тільки ти вмєш рятувати мене від самої себе* (Леся Українка); *Я ж був готов за ті стіни вмирати* (Л. Костенко); в) експліцитною зв'язкою та іменником, прикметником, дієприкметником, прислівником, прикметниково-іменниковим комплексом, сталою сполукою тощо, напр.: *Ти був би моєю піснею, ти був би моєю казкою, квіткою щастя пізньою і голубиною ласкою* (Л. Забашта); *Жінки в нашому місті були дзвінкі й безтурботні* (С. Жадан); *Учив мудрець сумлінно, бо сам він був ходяча совість людська* (Остап Вишня) (у таких конструкціях функцію показника пристосування присудка до підмета бере на себе слово-морфема зв'язка); г) імпліцитною зв'язкою та іменником, прикметником, дієприкметником тощо, напр.: *Афоризм – це добре відредатований*

роман (В. Голобородько); *Верба – мов чорний покруч ікебани* (Л. Костенко); *Ця мить – уже моя* (І. Жиленко). Також нам імпонує й позиція І. Р. Вихованця, який обстоює поширення координації на конструкції, де підметом є вокатив, а присудком – форма 2-ї особи імператива, напр.: *Не плач, Катерино, не показуй людям сльози* (Т. Шевченко); *Дозволь мені, мій вечоровий світе, упасти зерном в рідній стороні* (В. Стус).

Мовна практика дає підстави стверджувати, що подекуди головні члени взаємоуподібнюються не в усіх категоріях, зокрема, це відбувається в конструкціях зі складним підметом, що має соціативне чи кількісне значення, напр.: *Враз батько з сином заговорили не нашою мовою* (М. Стельмах); *Дві зірки у хату мені влетіло* (Л. Костенко). У таких випадках є підстави говорити про змістову координацію, адже форма однини чи множини присудка пов'язана з усвідомленням предметів чи істот, виражених підметом, як нерозчленованого цілого чи як їхньої сукупності.

2. Напів'ядерна зона формально-граматичної категорії предикативності. Цю зону представляє грамема одиничного предикативного зв'язку у формі співположення. Співположення розуміємо як форму реалізації одиничного предикативного зв'язку, за якої взаємозалежність підмета й присудка не має формального вияву. Предикативний зв'язок зреалізований у цій формі, коли компонент, що на формально-граматичному рівні виконує роль підмета, на семантико-синтаксичному рівні перебуває у валентно зумовленій суб'єктній позиції щодо компонента, який на формально-граматичному рівні виконує роль присудка, однак їхнє взаємоуподібнення не віддзеркалене в їхній морфологійній формі. Ця форма предикативного зв'язку встановлюється в реченневих побудовах, де:

1) підметом виступає субстантив, а простим присудком: а) інфінітив – самостійно або ускладнений часткою, напр.: *Люди орати, а він спати* (Нар. тв.); *Я схопилася та давай спере-сердя стукати в двері* (І. Нечуй-Левицький); б) дієслівно-вигукова форма, напр.: *А дід ні гузу: і за поріг не виходить* (Гр. Тютюнник); *Олень знову стук та стук* (Д. Павличко);

2) підмет репрезентовано субстантивом у формі називного відмінка, а присудок – нульовою зв'язкою та а) прийменниково-іменниковим комплексом, напр.: *Вже й баба йому за космонавта* (О. Гончар); *Солдатське взуття – саме для цих кам'яних доріг* (С. Жадан); б) формою орудного відмінка іменника, напр.:

Голова кругла, під циркуль, ніс чобітком, а стільки зарозумілості, що лише лолечки не вистачає (В. Шкляр); *У душі – не тоскна скрипка. Звуки візерунками* (Люко Дашвар); в) інфінітивом, напр.: *Найтяжчий, непростимий гріх – не порятувати того, хто на краю загибелі* (Ю. Мушкетик); *Мета статті – розглянути специфіку апозитивних словосполучень, сформованих унаслідок ускладнення семантично елементарної структури простого речення [...]* (О. Кульбабська); г) прислівником чи його еквівалентом, напр.: *Полон – це гірше, ніж смерть* (О. Гончар); *Сьогодні батько в поганому гуморі* (В. Винниченко). Треба підкреслити, що в разі вживання цих речень у минулому чи майбутньому часі зв'язка набуває експліцитного вираження, що змінює форму реалізації предикативного зв'язку зі співположення на координацію, оскільки це слово-морфема стає показником уподібнення присудка підметові, пор.: *Наше місто – з каменю та заліза – Наше місто було з каменю та заліза* (С. Жадан) – *Наше місто буде з каменю та заліза*;

3) роль підмета виконує інфінітив, а роль присудка – а) іменник, напр.: *Та надіятись на цю людину – справа марна* (Ю. Збанацький); *Вмерти на полі – то не слава* (Н. Рибак); б) інший інфінітив, напр.: *Лиш боротись – значить жити!* (І. Франко); *Писати вірші – жити не просто* (Г. Чубач); в) категорія стану, напр.: *Шукати Шеремета було ризиковано...* (М. Карплюк); *Знати людину глибоко – страшно* (Г. Тютюнник);

4) підметом є субстантивованій прислівник, а присудком – інфінітив, напр.: *Головне в житті – не втратити здатності радіти життю* (В. Черняк); *Головне – осідлати. Поганяти легше* (М. Полотай);

5) підмет виражений генітивом, а присудок – компонентом з кількісним значенням, напр.: *Раз напали на нього грабіжники, навалилися, коли він спав коло струмка, стали душити, було їх троє чи четверо, вони заважали один одному...* (П. Загребельний); *Нас не багато, нас і не мало* (А. Малишко).

Напів'ядерність співположення продиктована тим, що воно функціює в елементарних реченнях з неморфологізованими членами предикативного центру або з неморфологізованим присудком, і тому не має формальних засобів вираження. Окрім того, у певних випадках (2-й окреслений вище тип конструкцій) зі змінною часовою формою речення змінюється і форма предикативного зв'язку – зі співположення на координацію.

3. Напівпериферійна зона формально-граматичної категорії предикативності.

У цій зоні перебувають дві грамеми подвійного предикативного зв'язку – власне-предикативний подвійний зв'язок та предикативно-кореляційний предикативний зв'язок. Подвійний предикативний зв'язок охоплює три позиції структурної схеми речення, реалізуючись між трьома повнозначними компонентами. Напівпериферійність обох граем подвійного вияву предикативного зв'язку пояснюється тим, що він функціонує в дериваційно похідних простих реченнях, що є наслідком об'єднання двох елементарних зі спільним суб'єктом, а також тим, що йому властиве порушення принципу закритості, тобто він поєднує три компоненти водночас.

3.1. Власне-предикативний подвійний зв'язок сполучає підмет та подвійний присудок, напр.: *Стояли вони насуپлені й мовчазні* (Б. Антоненко-Давидович). Цей зв'язок охоплює семантично неелементарні побудови і є результатом синтаксичного перерозподілу предикативних зв'язків двох елементарних речень – *Під його враженням Максим стояв приголомшений посеред хаосу* (І. Багряний) ← *Максим стояв посеред хаосу + Максим був приголомшений*. Субстантив, що виконує роль підмета, перебуває одночасно з обома компонентами присудка в предикативному зв'язку, реалізованому у формі координації. Але й між компонентами самого присудка теж встановлюється певний різновид синтаксичного зв'язку, а тому їм теж притаманний подвійний синтаксичний зв'язок – один з одним та з підметом. На позначення форми реалізації зв'язку між дієсловом та ад'єктивом у складі подвійного присудка вважаємо умотивованим оперувати терміном «тяжіння», хоча й не можемо погодитися з Л. А. Булаховським у тому, що в таких сполуках ад'єктив узгоджується з дієсловом у роді й числі [5, с. 15], адже його морфологічний вияв зумовлений взаємозалежним зв'язком з субстантивом-підметом. Отже, специфікою подвійного предикативного зв'язку є його реалізація в комплексі форм – подвійної координації (між підметом та обома компонентами присудка) та тяжіння (між компонентами присудка).

Зв'язок встановлюється в структурах зі звертаннями та займенниковими іменниками у формі 2-ї особи. Пронімінатив виконує роль формального підмета й, корелюючи водночас із субстантивом-звертанням, у такий спосіб опосередковує його предикативний зв'язок з присудком. Якщо роль присудка виконує дієслово

у формі теперішнього часу або наказового способу, воно координує свій вияв з вокативом за посередництва прономінатива, який дублює морфологічні характеристики вокатива (форму числа й особи, адже вокатив втілює значення 2-ї особи), напр.: *Душе моя, чого ти сумуєш?* (Т. Шевченко); *Чи ти хочеш, Бондарівно, мед-горілку пити?* (С. Пушук). Якщо ж присудок виражений дієсловом минулого часу або є складеним іменним, він координує свій вияв з вокативом і безпосередньо (рід), і за посередництва прономінатива (число), напр.: *Мені там сказали, що й ти, відьмо, руку свою до того приклала!* (У. Самчук); *Хай це, можливо, і не найсуттєвіше, але ти, дитино, покликана захищати своїми долоньками крихітну свічку букви «і»* (І. Малкович). З огляду на це комплекс форм реалізації подвійного предикативно-кореляційного зв'язку можна інтерпретувати як подвійну координацію (між дієсловом-присудком та вокативом і між дієсловом-присудком і прономінативом) та кореляцію (між вокативом і прономінативом).

4. Периферійна зона формально-граматичної категорії предикативності. До периферійної зони належать грамема предикативного зв'язку, що функціонує в семантично та формально неелементарних реченнях між різнорівневими одиницями, та грамема контамінованого підрядно-предикативного зв'язку.

4.1. Насамперед сюди зараховуємо грамему предикативного синтаксичного зв'язку в полі-предикативних конструкціях із взаємозалежними частинами. Предикативний зв'язок для цих побудов, за концепцією А. П. Загнітка, постає реченневотвірним [3, с. 18], він втілений між певним компонентом однієї предикативної частини та всією другою предикативною частиною. Ця предикативна частина посідає лівобічну суб'єктну позицію, відкриту валентністю предиката другої предикативної частини, унаслідок чого між ними встановлюються відношення взаємозалежності, що на формально-граматичному рівні репрезентовано предикативним зв'язком, напр.: *Хто не воює проти лжі і терпить підлості чужі, заходить, наче осквернитель, в святиню власної душі* (Д. Павличко); *Хто добрий зі злими, зловживає добром* (А. Коваль). Оскільки одна з предикативних частин у таких реченнях посідає валентну позицію суб'єктної синтаксеми, що на формально-граматичному рівні корелює з позицією підмета, І. Р. Вихованець пропонує називати її підметовою [1, с. 345–346]. Також мовознавець, зважаючи на тип предиката, який

зумовлює наявність підметової предикативної частини, диференціює складні речення із взаємозалежними частинами на дві групи [1, с. 346–347]: 1) конструкції, підметова предикативна частина яких може бути зумовлена присудком найрізноманітнішого вираження – особовою формою дієслова, іменниковими, прикметниковими формами складеного іменного присудка, напр.: *Що для безсмертя народилось, від зброї смертних не умре!* (М. Рильський); *Хто бреше натхненно, може й себе переконати* (А. Коваль); 2) побудови із з'ясувально-суб'єктною підметовою частиною, зумовленою присудками, репрезентованими дієсловами на *-ся* або предикативними словами на зразок *дивно, відомо, зрозуміло*, напр.: *Відчувається, що баба Ксенька щиро переконана у власній правоті* (В. Слапчук); *Відомо тільки, що цей шлях не завершився втечею до монастирських печер, вхід до яких Чорний Ворон «опечатав»* (В. Шкляр). Предикативний зв'язок у таких реченнях постає у формі координації [1, с. 346], проте, на відміну від простих речень, тут її показниками є, окрім особових форм присудка, сполучні засоби – займенникові іменники *хто, що* та сполучник *що* або його еквіваленти.

4.2. І найпериферійніший статус з-поміж інших має грамема підрядно-предикативного зв'язку. Він постає в побудовах формально-структурної моделі $V_f+S_4+Adj_{4,5}$. У таких реченнях акумулятив залежить від вербатива, поєднуючись з ним підрядним прислівним зв'язком у формі сильного керування, і водночас сполучається двобічним предикативним зв'язком у формі координації з ад'єктивом, напр.: *Хотів би я вільною бачить тебе, але не судилося тес* (Леся Українка). Прикметник чи його еквівалент, перебуваючи у двобічному рівноправному зв'язку з субстантивом, за його посередництва також набуває підпорядкованого статусу щодо дієслова. Форму реалізації цього

зв'язку умотивовано інтерпретувати як вільне поєднання, адже ад'єктив не посідає зумовленої валентністю дієслова позиції та свій морфологічний вияв (число й рід) узгоджує не з дієсловом, а з субстантивом. Формально-граматичним виявом подвійного підрядно-предикативного зв'язку є контамінація трьох форм: керування (між дієсловом та акумулятивом), вільного поєднання (між дієсловом та ад'єктивом) та координації (між акумулятивом та ад'єктивом).

Отже, формально-граматичній категорії предикативності притаманна ієрархійна організація, яка полягає в структуруванні її граем на ядро, напів'ядро, напівпериферію та периферію. У ядерній зоні міститься грамема одиначного предикативного зв'язку у формі координації на рівні простого речення з огляду на синтаксичну непохідність конструкцій, у яких вона функціонує, морфологізованість головних членів та наявність формальних засобів зв'язку. Напів'ядерний статус співположення як форми одиначного предикативного зв'язку зумовлений неморфологізованим характером членів предикативного центру (підмета й присудка або лише підмета). Напівпериферійна зона охоплює грамеми подвійного предикативного зв'язку – подвійний власне-предикативний та предикативно-кореляційний зв'язок – як такі, що реалізуються в неелементарних похідних реченнях у межах трикомпонентного предикативного центру. Периферійну зону становлять грамема предикативного зв'язку в складних реченнях із взаємозалежними частинами (через різноманітність поєднаних нею компонентів) та грамема підрядно-предикативного зв'язку (через її контамінований характер). Перспективу нашого дослідження вбачаємо в подальшому студіюванні надкатегорії предикативності, зокрема в контексті кореляцій між формально-граматичним, семантико-синтаксичним та комунікативним рівнями її вияву.

Список літератури

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: [підручник] / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Дудик П. С. Синтаксис української мови: підручник / П. С. Дудик, Л. В. Прокопчук. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 384 с.
3. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису / А. П. Загнітко. – Ч. 1. – Горлівка: ГДПШМ, 2004. – 228 с.
4. Загнітко А. П. Синтаксичні зв'язки у внутрішній структурі українського простого речення / А. П. Загнітко // Донецький вісник Наук. тов. ім. Шевченка. – Донецьк: Східний вид. дім. – 2004. – Т. 5. – С. 144–152.
5. Курс сучасної української літературної мови / [за ред. Л. А. Булаховського]. – Т. 2: Синтаксис. – К.: Рад. шк., 1951. – 465 с.
6. Лаврентьева Н. М. Синтаксические отношения и связи уровня простого предложения / Н. М. Лаврентьева. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та «Саран. фил.», 1989. – 152 с.
7. Лушай В. В. Заполнение позиционного состава предложения по принципу функциональной эквивалентности: интроспективный анализ в русле экспликационной грамматики: [монография] / В. В. Лушай. – Донецк: ДонНУ, 2010. – 255 с.
8. Меншиков І. І. Синтаксичні зв'язки слів у сучасній українській літературній мові: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / І. І. Меншиков, І. С. Попова. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2001. – 92 с.
9. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій: [монографія] / М. В. Мірченко. – [2-ге вид., переробл.]. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.

10. Русская грамматика : [научные труды] : в 2 т. / [РАН Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова ; Е. А. Брызгунова, К. В. Габучан, В. А. Ицкович, И. И. Ковтунова, И. Н. Кручинина, М. В. Ляпон, А. Ф. Прияткина, И. П. Святогор, Н. Ю. Шведова]. – [репринт. изд.]. – Т. 2 : Синтаксис. – М. : Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова, 2005. – 712 с.
11. Скобликова Е. С. Согласование и управление в русском языке / Е. С. Скобликова. – М. : Просвещение, 1971. – 239 с.
12. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1972. – 515 с.
13. Чикина Л. К. Присловные и предложенческие связи в русском синтаксисе : [учеб. пособ.] / Л. К. Чикина, В. В. Шигуров. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 192 с.
14. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 408 с.

N. Kobchenko

THE STRUCTURE OF THE FORMAL-GRAMMATICAL CATEGORY OF PREDICATIVITY

Background: Predicativity as a formal-grammatical category is the syntactic connection between the subject and predicate. It builds the structure of a simple two-member sentence. In spite of some important researches in this sphere, there many theoretical problems, such as: 1) the forms of predicative connection and the occasions of its realization are not described completely; 2) there is no the whole set of the means of expressing the components combing by the predicative connection.

Purpose: The purpose of the analysis is to prove the hierarchy of this formal-grammatical category and to show its grammamas' arrangement in nuclear, semi-nuclear, semi-periphery and periphery zones.

Results: The grammama of the single-predicative connection in the form of coordination that realizes on the level of simple sentence is in the nuclear zone, because of underivativeness of such constructions, morphologization their main sentence parts and the existence of formal means of connection. There is juxtaposition as a form of the single-predicative connection in the semi-nuclear zone, because of unmorphologization character of the main sentence parts. The semi-periphery zone consists of two grammamas of the double-predicative connection – properly doble-predicative connection and predicative-correlative connection. Because these manifestations of predicative connection realize in the structure of derivative sentences. And there is the grammama of the predicative connection between the parts of complex sentence and the grammama of hypotaxis-predicative connection in the periphery zone.

Discussions: The formal-grammatical category of predicativity has their own hierarchical structure. The perspective of our study is to research correlations between the formal-grammatical, semantic-syntactic and communicative aspects of the predicativity.

Keywords: syntactic category, category of predicativity, predicative connection, form of syntactic connection, doble-predicative connection, predicative-correlative connection, subject, predicate.

Матеріал надійшов 11.05.2016